

JENS RYDSTRÖM är universitetslektor vid Centrum för genusvetenskap vid Lunds universitet och författare till bland annat *Sinners and Citizens* (2003) och medförfattare till *Criminally Queer* (2007) och *Undantagsmänniskor: En svensk HBT-historia* (2008).

Abstract

The article argues for the need of exploring transgender history apart from gay and lesbian history. The emergence of transgender history is seen in a larger historical context, and claims that the multifaceted world order that emerged after the end of the Cold War facilitates historical analysis based on difference. He points out how the modern lesbian and gay movement sometimes appropriate ancient transgender concepts and reshape them to fit into that movement's needs. As an example of this he offers Greenland's gay, lesbian, and bisexual movement, which has used words for 'mannish woman' and 'effeminate man' to translate 'lesbian' and 'gay'. Some examples of Swedish transgender historical personalities who have previously been analysed solely in terms of same-sex desire, are brought forth and reevaluated in the light of transgender history. Drawing on a discussion by David Valentine, the author also points out the separation between sex and gender in the discourse of the international lesbian and gay movement from the 1970s as a decisive factor for the emergence of transgender history. When homosexuality became disassociated from gender transgression, the need for an independent transgender movement and history emerged. Finally, the author discusses the changes in general historiography since the 1980s, and argues that a post-modern historiography is better suited to explain the complicated world we live in today.

Innehåll

Från kön till sex	65
Historiska transpersoner	68
Transhistoriens framväxt	71
Källförteckning	75

Varför behövs transhistoria?

JENS RYDSTRÖM

Ibland anklagas homosexuella för att ha »stulit« transpersonernas historia, och det ligger en hel del i det. I sin iver att lyfta fram det som varit osynliggjort i den dominerande historieskrivningen har homosexualitetens historiografer skapat en historia som är så uppdelad i homo och hetero att varken bisexuella eller transpersoner får plats. De ideologiska ramarna för gayrörelsen under 1970- och 1980-talet byggde på ett minoritetstänkande där »öppenhet« och »garderoben« var centrala begrepp. För att uppnå sexuellt likaberättigande betonade gayrörelsen de homosexuellas ställning som en viktig men osynlig minoritet och taktiken gick ut på att synliggöra homosexualiteten genom att komma ut ur garderoben. Då var de också tvungna att definiera den egna gruppen, och betona att homosexuella *inte* var könsöverskridare. Homosexualiteten handlade om kärlek och sexualitet, men inte om könstillhörighet, menade de, och förklarade att bilden av homosexuella som ett mellanting mellan kvinnligt och manligt byggde på gamla fördomar. Före 1970-talet byggde väldigt mycket i den homosexuella subkulturen på en lek med könsuttryck och könsidentiteter. Många homosexuella kvinnor antog maskulina attribut som kostym och slips och bögar kallade varandra för kvinnonamn och klädde sig i klänning när det var fest. Dessutom organiserade många sina liv bisexuellt och hade parallella eller seriella relationer med flera partner av olika kön (Chauncey 1994; Kennedy & Davis 1993; Lindholm & Nilsson 2002; Nilsson 1998; Rydström 2003; Söderström 1999). Men för att passa in i gayideologin på 1970- och 1980-talet måste man vara antingen homo eller hetero och antingen kvinna eller man. Gradvis försvann bögaras sätt att kalla varandra för kvinnonamn och fjolla sig, liksom flatornas sätt att fördela rollerna mellan sig i »butch« och »femme«. På det viset förpassades den rika

Sara Edenheim som i en psykoanalytiskt inspirerad avhandling har applicerat Judith Butlers tänkande på svenska utredningar om könstillhörighet och homosexualitet. Edenheims analys visar på dikotomiseringen av tänkandet kring kön och sexualitet och på omöjligheten att acceptera mellanformer (Edenheim 2005; Laskar 2005).

Rudolf Dekkers och Lotte van de Pols banbrytande studie *Kvinnor i manskläder* studerade kvinnor i manskläder i det tidigmoderna Europa utan att egentligen formulera det som transhistoria. Vad de studerade var en tradition av kvinnor som klädde sig i manskläder och de problematiserade det inte som identitet, könsöverskridande eller sexualitet. När de diskuterade vilka möjliga anledningar kvinnor kunde ha för att uppträda som män använde de ett genushistoriskt synsätt och letade framför allt efter förklaringar som hade med kvinnans underordnade ställning i det tidigmoderna Europa att göra. Kvinnor valde att klä sig som män för att få mera frihet (Dekker & van de Pol 1995). I Sverige har historiker som Eva Österberg och Jonas Liliequist och teatervetare som Tiina Rosenberg forskat kring transvestismens och transsexualismens historia och anlagt ett mera könsteoretiskt angreppssätt (Liliequist 2002; Rosenberg 2000; Österberg 1997). Vidare har sociologen Martin Berg (2008), teatervetaren Kalle Westerling (2006) och genusvetaren Anna Olovsson (2003) arbetat med olika aspekter av transgender. Internationellt har transaktivisten Leslie Feinberg (1996) betytt mycket för att inmuta transhistoria som ett självständigt historiskt fenomen och Joanne Meyerowitz avhandling *How Sex Changed* (2002) är en gedigen historia över transsexualism som modern praktik.

Från kön till sex

I många kulturer och i många tider är könstillhörigheten mer central för förståelsen av variationer i sexualitet än vem man riktar sitt begär mot. I det traditionella grönländska samhället fanns inga ord för personer som levde med sitt eget kön,

gjorde att publikantalet minskade. Men den publik som kom, fick en rad nummer med allt ifrån Ola och Eva Dahlgren till Gullan Nemark, Lill Lindfors och Silvia. Utom, berättade Thomas Jonsson i en förhandsintervju, finns en karaktär med i showen som ungefär som Peter Flacks Hjal-

mar, som heter Margot. Och hon tycker saker om det mesta. Hon länkar samman lite grand och ska vara med över allt. Vi blir aldrig av med karringen».

Fem år efter starten, 2001, var det dags för ett litet jubileum. Runt omkring i Sverige framförde de numera fem medlemmarna i Fashion

Pack – Robin »Strass« Westlund, Jimmy Dahl, Thomas Johansson, Rickard Sönderkjöge och Christian Selgander – showen Blair Bitch Project. Den stora jubileumshelgen firades på Arena i Karlstad, med en något omarbetad version av samma show. Det nya materialet innehöll bland annat parodier på schlagerar-

men däremot fanns det begrepp för transpersoner, begrepp som fortfarande är levande. En *angutaasaq* är en maskulin kvinna och en *arnaasaq* är en feminin man. När den grönländska organisationen för bögar, lesbiska och bisexuella bildades 2003 så använde de spontant orden *angutaasaq* och *arnaasaq* för att översätta de danska orden *bøsse* och *lesbisk*. Men de var tvungna att hitta på ett nytt ord för bisexuell och fastnade för *tamanoortut* som betyder »åt två håll«. Det är ett exempel på hur den moderna gayideologin »tar över« transbegreppen som har funnits länge i språket och kulturen.

I den grönländska berättarskatten som skrevs ner på 1800-talet finns inga historier om människor som levt som bögar eller lesbiska, men det finns flera historier om maskulina män och feminina kvinnor. En berättelse handlar om »kvinnan som ville bli man«, en kvinna som föraktar sin son för att han är en dålig jägare. Själv är hon mycket bättre på att jaga och kidnappar sin sonhustru, eftersom hon inte tycker att hennes svage son förtjänar en så god kvinna. Mamman har penetrerande sex med sonhustrun med hjälp av en avbruten spetsig kajakstäv och fyller på förråden för de båda. När sonen hittar hustrun blir han rasande och dödar mamman. Men i berättelsen så är sonen framställd som ganska ömklig – han är till och med hänvisad till att leva på sin mors förråd över vintern (Kreutzmann 1997; Thisted 1997). Flera grönländska berättelser handlar om kvinnlighet och manlighet, och några handlar om vilka fruktansvärda straff andarna har i beredskap för kvinnor som inte ville skaffa barn. Monogami var inte viktigt, men att skaffa flera barn så att folket kunde överleva i det bistra klimatet var mycket viktigt. Attityden till sex var mycket mera öppen i det traditionella grönländska samhället än vad som kunde accepteras av de danska och tyska missionärerna, och sexualiteten normaliserades under 1900-talet till att likna vad vi idag har i Danmark. Religionen och den europeiska moraluppfattningen förde med sig en tabuisering av det sexuella och det är i dag svårt att rekonstruera hur grönländarna tänkte kring dessa saker före européernas ankomst (Rydström 2007c).

tisterna Magnus Carlsson och Kikki Danielsson, samt popartisten Magnus Uggla. Under 2001 uppträdde gruppen också i programmet *Baren* (TV3).

Året därpå fick Fashion Pack kontakt med produktionsbolaget Bosanova i Stockholm som ville inleda ett samarbete. Sagt och gjort. Sam-

arbetet ledde till att gruppen kunde koncentrera sig på att skapa en bra show på ett helt nytt sätt. Bosanova skötte om bokningar av resor, hotell, all marknadsföring och all redovisning. Dessutom raggade de upp sponsorer till smink och en del annat som tidigare varit utgifter för gruppen. Resultatet blev showen

World Wide Wig som parodier »internettflugan« med hjälp av parodier på artister som Regina L. Marie Fredriksson och schlagergruppen Friends. I ett nummer lär Cla ha försökt bota Magnus Carlsson och Andreas Lundstedt med för och dessutom förhindra en eventuell homooption. I ett annat s

Ännu svårare är det att komma åt förkristna föreställningar kring kön, genus och begär hos samerna, som varit utsatta för mycket mer massiv kulturpåverkan av omgivande folk. Gunlög Fur har gjort en transgendläsning av de vittnesmål som finns om gudinnan Juksakka. När ett barns själ hade skapats gavs den till modergudinnan Maderakka, som sen lämnade vidare själen till gudinnan Sarakka om det skulle bli en flicka och till Juksakka om det skulle bli en pojke. Juksakka avbildas med en båge och namnet har tolkats som »båg-gumma«. Genom att offra till Juksakka kunde samerna förvandla barnet till en pojke redan i moderlivet. En del vittnesmål hävdar att samerna föredrog pojkar eftersom de var till större hjälp i renskötseln, men andra hävdar att de föredrog flickor eftersom pojkar innebar en utgift när det skulle gifta sig. Fur diskuterar hur konststillhörigheten kan ha uppfattats hos samerna och jämför med traditionerna av könsöverskridare hos indianerna i Nordamerika. Den typen av forskning är en del av en omfattande historisk och antropologisk forskning som fokuserar just kring könsuppfattningar och könsöverskridanden (Fur 2002; jfr Herdt 1994).

I Norden förföljde inte staten och kyrkan »sodomiter« lika energiskt som i södra Europa. I stället straffades tidlag hårt (Liliequist 1995; Rydström 2003). Kanske var det också så att könsöverskridande problematiserades mera än samkönad sexualitet. Tecken finns å båda delarna. När kung Magnus Eriksson på 1300-talet anklagas av den heliga Birgitta för att »älska män mer än sin hustru« så antydde hans kritiker inte att han skulle vara speciellt omanlig, bara att hans känslor för Bengt Algotsson fick honom att glömma sina plikter som kung och upphöja riddar Bengt till en maktposition som inte tillkom honom (Bagerius och Ekholst 2007). Å andra sidan hävdar Jonas Liliequist att just anklagelser för omanlighet var det som skilde svensk diskurs under tidigmodern tid från sexuella förolämpningar i Medelhavsländerna. Medan män kring Medelhavet anklagades för att ha blivit påsatta av andra män eller bedragna av sina hustrur så handlade de vanligaste förolämpningarna mot män i Norden om bristande manlighet (Liliequist 1999).

nson-Emma ut om sin mini-BH. i ytterligare ett annat nummer ttade Mette-Marit om sitt (tufv i norska kungahuset. Showen rättio minuter lång och lär ha pållit lika många kostymbyten. er våren 2002 reste World Wide unt i Sverige och besökte bland t Halmstad, Ockelbo, Sälen, Ar-

vika, Karlstad och Göteborg.

På två års tid hade inte gruppen stått på en fast scen i Örebro. Men under sensommaren 2002 var det dags för nypremiär av World Wide Wig på nattklubben P2, nu med ett par medlemmar i ensemblen utbytt. Förutom Thomas Johansson, Jimmy Dahl och Robin West-

lund hade gruppen fått två nya dansare, Alexander Matikka och Daniel Sköld. Anledningen till att Fashion Pack hamnade på P2 var att Per-Erik Johnzon, en av ägarna på stället, tidigare hade arbetat med ljussättning och ljudläggning av gruppens shower.

I slutet av 2002 gjorde Fashion

Inom finsk köns- och sexualitetsforskning har Jan Löfström och Kati Mustola debatterat orsakerna till att kvinnlig homosexualitet kriminaliserades i Finland på 1800-talet. Medan Löfström vill söka orsakerna bakåt, till traditioner av »man-kvinnor« i det finska agrarsamhället, fokuserar Mustola på de finska lagstiftarnas intresse för tysk sexologi i slutet av 1800-talet. Men båda är överens om att den finska landsbygden vimlade av kvinnor som tog på sig manliga attribut (Löfström 1998; Mustola 2007). Inslaget av transpersoner i Finlands motsvarighet till RFSL, *Seksuaalinen Tasavertaisuus* eller SETA, har varit starkt ända sen starten på 1970-talet. Beror det på historiska tillfälligheter – på närvaron av starka transpersoner i förbundets ledning – eller beror det på djupt liggande mentalitetshistoriska faktorer? Det är svårt att veta, men vad vi kan säga med säkerhet är att både uttrycken för könstillhörighet och den historiska tolkningen av dem har förändrats kraftigt under de senaste tvåhundra åren.

Historiska transpersoner

Berättelsen om Ulrika Eleonora Stålhammar eller Wilhelm Ekstedt har berättats av flera olika forskare som drar delvis olika slutsatser av den. År 1715 lämnade Ulrika sitt föräldrahem i Småland, bytte kläder och blev Wilhelm. Under två års tid arbetade han som betjänt i olika familjer innan han 1717 tog värvning som soldat i Karl XII:s armé. Samtidigt träffade han Maria och de gifte sig och levde som man och hustru i över tio år. Men 1727 bytte den då 36-åriga Wilhelm könsidentitet igen och blev Ulrika. Nu ställdes båda kvinnorna inför rätta. Sex mellan kvinnor var inte förbjudet vare sig av Bibeln eller av svensk lag, så de anklagades i stället för »gäckeri med äktenskapet« eftersom de ju hade gift sig och »egentligen« tillhörde samma kön. Ulrika dömdes dessutom för att hon burit manskläder, vilket är uttryckligen förbjudet i Bibeln (5 Mos. 22:5). De fick milda straff, Ulrika endast en månads fängelse och Maria åtta dagar.

Pack showen Greatest Hits.

Året därpå röstade läsarna av tidningen QX fram Fashion Pack som en av tre nominerade grupper till Gaygalan 2003. Gruppen kommer två i den slutliga omröstningen. Under våren samma år sätts showen Gayisha Dreams ihop och reser ut på turné i Sverige i egen regi.

Under 2004 fortsatte gruppen sitt turnerande, nu med den nya showen One Life. Bland annat besökte de Karlstad, Göteborg (uppträdde på Gretas), Avesta, Lindesberg och Falun. Och i oktober var det dags för Askersunds Folkets hus, den stad där Daniel Sköld arbetade – när han inte stod på scenen med Fashion

Pack. Det var naturligtvis något tressant för lokalpressen. Grup fick tillökt av en ny dansare – bert Arvidsson – som stod på scen tillsammans med de andra framförde nummer som Carola sjöng ut om sin 20-åriga karriär, Gessle som berättade om alla panna som kom på en och sar

Vilken relevans har då historien om Ulrika/Wilhelm och Maria för kropps- och sexualitetshistorien? Eva Österberg fokuserar på den intima relationen mellan Ulrika och Maria och frågar sig hur det kunde komma sig att myndigheterna i Sverige kunde ta så lätt på samkönad sexualitet när de »drog myriader av kvinnor och män inför rätta därför att de prövat älskog utan att vara gifta eller trolovade«. Hennes svar på det är att relationer som kunde leda till avkomma var ett större problem för myndigheterna än sex mellan människor av samma kön (Österberg 1997:280). Jonas Liliequists analys av Ulrika/Wilhelm – och av en rad andra fall där kvinnor uppträtt i manskläder i det tidigmoderna Sverige – är mera öppen för en tolkning av just könsöverskridandet. Liliequist menar å ena sidan att sexuella relationer mellan kvinnor var »mycket mer artikulert, synliggjort och förväntat« än liknande relationer mellan män. Men å andra sidan tog de sig inte nödvändigtvis uttryck i könsöverskridande klädsel och på motsvarande sätt ledde kvinnor i manskläder inte nödvändigtvis in tankarna på sexuella relationer. Det fanns starka sociala skäl för kvinnor att klä sig i manskläder och det var också så det uppfattades av samtiden (Liliequist 2002:114). På så sätt skiljer Liliequist ut frågan om könsuttryck från frågan om sexuella relationer och öppnar för en »transtolkning« av samma material som Österberg tidigare tolkat inom ramen för homohistoria.

Nästa historiska transperson jag vill diskutera är barberarbiträdets Karl August Lundström, som kring midsommar 1895 arbetade på en tillfällig rakstuga vid en militärövning vid Trossnäsfält i närheten av Arvika. Det gick rykten på militärförläggningen att Lundström var en kvinna som hade klätt ut sig till man och att hon betedde sig osedligt. Vid förhör framkom att Lundström hade sagt till flera av männen att hon hette Helga och att hon egentligen var kvinna. När en av dem hade frågat om hon hade några könssjukdomar, hade hon svarat att hon blivit smittad av en gardist i Stockholm. Men så hade hon tillagt att »nu är jag så frisk som någon flicka i världen«. Lundström underkastas en läkarebesiktning »hvaraf framgick att han var en mansperson« och förhörs. Inför polisen förnekar Lundström både

(vilket anspelade på en populär under sommaren 2004). Dessutom passerade andra klassiska numre – Jill Johnson som »tack-sina behag«, Lena Philipsson verkligen visste vad som gjorde samt drottning Silvia som varit del av Fashion Packs repertoar m alla år. Dessutom fanns de

sedvanliga divorna med – Liza Minelli, Lill-Babs, Britney Spears, Supremes, Petra Nielsen. Ett lustigt inslag, nytt för denna show, var After Dark som förekom i en parodi på schlagern La Dolce Vita.

I augusti 2004 uppträdde Fashion Pack på en privat fest för prinsessan Madeleine och hennes närmaste

vänner i Stockholm. Prinsessan lär ha uppskattat gruppens parodier.

Showen Push the Limits hade premiär 2005. Samma år medverkade Thomas Johansson som dragartist i en reklamkampanj för tidningen Nerikes Allehanda.

Året därefter firade gruppen sitt 10-årsjubileum. Ensemblen bestod

att han uppträtt som kvinna och att han haft sex med männen, men soldaten Albin Sjöberg uppgav vid förhör »att han lördagen den 22 i denna månad på afton besökt Lundström, hvilken bott i rakstugan om nätterna; att vittnet då haft köttsligt umgänge med Lundström; att samlaget skedde på Lundströms enträgna begäran, hvilken föregaf sig vara en förklädd qvinna«. Sjöberg hade fört in sin penis mellan Lundströms lår, men kan inte »förstå annat än att samlaget skedde som med en vanlig qvinna«. När det blir rättegång har Sjöberg försvunnit och kan inte återfinnas, men Lundström blir frikänd, eftersom det inte kan styrkas att hon idkat otukt som emot naturen är. Nio år senare åker Lundström åter fast. Han eller hon drev då en rakstuga i Heby i Västmanland och åtalades för att ha haft sex med besökande manspersoner i ett litet rum bakom bakstugan. En av männen säger att han trodde han hade haft sex med »en till karl förklädd kvinna« (Rydström 2003:125; Norrhem et al. 2008:119).

Hur kan man tolka berättelsen om Karl August/Helga? Är det fråga om en homosexuell man som klär sig i kvinnokläder för att få tillfälle att ligga med heterosexuella män? En homosexuell transvestit? Eller bottnar barberarbiträdets beteende i en djupare känd längtan att vara kvinna? Det kan vi inte veta, men det intressantaste är kanske hur Lundströms samtid tolkade situationen – och hur historieskrivarna hundra år senare gör det. När polisen utredde Lundströms brott 1895 och 1904 fanns det inget som tydde på att de grävde djupare i den åtalades könsidentitet. Under 1900-talet kopplades könsöverskridande emellertid mer och mer ihop med samkönad sexualitet, från att ha varit en egen kategori. När jag skrev om detta rättsfall för fem år sedan koncentrerade jag mig på att förstå Lundströms agerande utifrån ett homosexualitetshistoriskt perspektiv. Huvudsyftet med min avhandling var att beskriva övergången från ett äldre, sodomiskt paradigm till ett modernt urbant homosexualitetsparadigm. Då diskuterade jag hur synen på mäns otillåtna sexualitet förändrades från att ha varit med fokus på penetration och ejakulation och där tidelag var en av de vanligaste brottsrubriceringar-

fortfarande av samma personer som 2004 när den första showen år 2006 hade premiär på Strömpis i Örebro den 13 juli – Fashion Pack 10 år. Det nya greppet i denna show låg framför allt i att man körde showen ute i trädgården när vädret tillät. I övrigt var showen en klassisk Fashion Pack-show till vilken Pe-

ter Flack och hans ensemble lånat ut sina röster. Klassiska karaktärer som Kikki Danielsson, Carola, Lena Philipsson och Madonna dök förstås upp, men även Marie Serneholt och Magnus Carlsson fick vara med på ett litet hörn. Och självklart innehöll jubileumsshowen också en nostalgisk återblick på nummer med

systrarna Graaf, Cher och drott Silvia.

Lagom till juletid detta jubileum år satte Fashion Pack ihop en show för samma lokal, Strömpis Diva de Luxe Christmas 2006. I denna show prövade man lite nya knärliga grepp. Dansarna förs ur ensemblen helt och hållet.

na, till ett synsätt där även andra intimiteter mellan män sågs som symptom på ett sjukligt tillstånd. I den typen av diskussion tenderade jag att uppfatta rapporter om könsöverskridande beteende som något som läkarvetenskapen och juristerna tillskrev de män som ägnade sig åt samkönad sexualitet. Det var också ett sätt som dessa män kunde förstå sin egen person och sina egna känslor, som »en kvinnas själ fångad i en mans kropp«. Jag undvek förklaringar som i mina ögon var essentialiserande, om att homosexuella *var* på ett eller annat sätt utan jag koncentrerade mig på hur de *uppfattades* av samhället och av sig själva. Jag tolkade den ökande förekomsten av könsöverskridande beteende som ett i grunden urbant fenomen som utvecklades i städernas växande homosexuella subkulturer och såg det som något som tillskrevs alla som hade en samkönad begärsinriktning. Jag tror egentligen inte att det var en felaktig slutsats, men kanske ofullständig. Genom att så ensidigt fokusera på konstruktionen av homosexualitet och heterosexualitet underlät jag att lyfta fram det rika material som handlade om könsöverskridande beteende och analysera det i ett transhistoriskt perspektiv.

Transhistoriens framväxt

Vad som har hänt sedan jag skrev min avhandling i slutet av 1990-talet är att fler och fler människor definierar sig som transpersoner och kräver en historia och en genealogi. Hur kan det då komma sig att transpersoner blir mer och mer synliga i medierna? Varför diskuteras detta ämne mer och mer och tas mer och mer på allvar? Jag tror förklaringen hänger ihop dels med stora samhällsförändringar, dels med den postmoderna vändningen inom humaniora och samhällsvetenskap och dels med begreppsförskjutningar inom hbt-rörelsen. För det första tror jag att den nya värld som uppstod efter det kalla krigets slut påverkar vårt sätt att kategorisera på flera sätt än vi kan föreställa oss. Världen före 1989 var på många sätt mera statiskt och i någon mening tryggare än dagens värld. Två

lockade gruppen in en av Sveriges yngsta professionella dragare – Gustav Lagerträd – utbildad i musikalskola samt Knut Säs dansskola. Kan det mer uppdeväckande lyfte gruppen också livesångaren Jonny Fagerman. Resultatet blev en något rundlunda uppsättning än tidiga-

re. Istället för enbart läppsynkningar till schlagers framfördes en del av dem live av Jonny Fagerman. Men stora delar av showen bestod av Fashion Pack 10 år i omarbetat skick och med tillägg för att matcha den nya dragdrottningen Gustav Lagerträd. En recensent av showen skrev att hans tolkning av Linda Bengt-

politiska ideologier, socialism och marknadsliberalism, låste fast varandra i en bältesspännarkamp som ingen kunde vinna och världen var bekvämt uppdelad i gott och ont – naturligtvis olika definierat avhängigt av vilken sida om tanke-muren man stod. Världen som vi nu ser den är mera svårbegriplig. Rädslan finns kvar, men hoten tycks komma från så många olika håll. En del politiker vill få oss att tro att konflikten i dag handlar om en kamp mellan västerländsk rationalism och muslimsk fanatism, men en snabb blick på situationen i Irak eller på den retorik som utvecklas inom USA:s kristna höger visar hur felaktigt detta synsätt är. För det andra har det postmoderna tänkandet visat sig väl ägnat att förstå och beskriva denna komplexa efterkrigsvärld. När Jean-François Lyotard formulerade sin kritik av »de stora berättelserna« (1979) var det något som angick en snäv krets av specialister, men sedan början av 1990-talet har queerteori och postkolonial teori populariserats och nått en större publik än någon hade trott vara möjligt. Nu när riksdagspolitiker pratar om queerperspektiv i lagstiftningen och när mångfald har blivit ett honnörsord i allt från förskolepedagogik till marknadsföring ser vi hur beredvilliga de styrande eliterna är att ta emot en ny typ av samhällsanalys. Inom ett sådant forskningsfält blir könsskillnader och sexualitet viktiga analysobjekt och en omdefinition av begrepp och en omförhandling av gränser blir väsentliga för samhällsförståelsen.

För det tredje, och med en mera omedelbar betydelse för tänkandet kring kön, har hbt-rörelsens förändring bidragit till att det skapats ett begreppsligt utrymme för transpersoner. Som jag framhöll i början av artikeln var samkönat begär oupplösligt förknippat med könsöverskridande beteende före 1970. Både läkarvetenskap och den homofila rörelsen hävdade tredje-könet-teorin, dvs att homosexuella personer var ett mellanting mellan män och kvinnor. Men i och med att gayrörelsen på 1970-talet insisterade på att homosexualitet inte hade med könstillhörighet att göra utan bara med sexualitet och kärlek, så skapades ett vakuum vilket kunde uppfyllas av transpersoner. Det var inte en utveckling

zing visade att han hade »en god förmåga att på ett charmigt sätt se flickaktigt bombad ut«, något som förstärktes av hans nummer efter Britney Spears förlaga.¹²

Om en grupp

Tranzmission

GÖTEBORG

Tranzmission bildades i Göteborg hösten 1999. De arbetar med färg, form och fantasi men strävar efter

att behålla sin bas i den traditionella dragshowkulturen. Målsättningen är att »förnya och experimentera fram ett högst eget signum i svensk dragshow«. Själva menar att deras shower är en »mix av miska, glamourösa och garanterat uppskattade shownummer, med bästa influenserna från svensk

12. www.dragshow.se

som gick smärtfritt och det var ingen självklarhet att transsexuella välkomnade tillfället att få en helt egen kategori. Tvärtom hävdade många med kraft att de var kort och gott kvinnor eller män efter den könskorrigering operationen och de betackade sig för att kallas transpersoner eller ingå i någon queer världsförklaring. Men faktum kvarstår att den begreppsliga status som transpersoner nu har var en omöjlighet före 1970-talets gay liberation. Den amerikanske socialantropologen David Valentine diskuterar transrörelsens historia i dessa termer, och han pekar också på genomgripande förändringar i USA när det gäller olika uppfattningar av identitet, kropp och kroppsliga identiteter. »Dessa uppfattningar har i sin tur formats av förändringar i de nyliberala kapitalistiska produktions- och konsumtionsförhållandena, där 'skillnad' likaväl kan exploateras som en marknadsnisch som möjliggöra nya former av subjektivitet.« (Valentine 2007:36). Valentine sätter här fingret på det samspel mellan marknadskrafter och politisk handling som är typiskt för vår tid (Jfr Rydström 2007a).

Varför ska vi då skriva transhistoria? Är det bara så att en grupp i samhället kan ställa sig upp och be att få sin historia skriven, så ställer historikerna upp och skriver på beställning? Naturligtvis inte. Men man måste se även historieskrivningen i ljuset av den postmoderna vändningen inom humaniora och samhällsvetenskaper. Redan på 1930-talet gjorde den källkritiska skolan upp med tidigare generationers historiepositivism och ville i stället lansera en resonerande historia som inskränkte sig till att diskutera vad som kunde vara möjligt att veta i historien. Äldre tiders tvärsäkra påståenden och nationalistiskt präglade historieskrivning som byggde på en hel rad implicita föreställningar om den egna nationens överlägsenhet avvisades nu med skärpa av personer som Curt och Lauritz Weibull (Gunneriusson 2002). Under 1960- och 1970-talet kritiserades den liberala historieskrivningen av en yngre generation historiker som inspirerades av den marxistiska historiematerialismen. De koncentrerade sig på att studera samhällets ekonomiska strukturer och förklarade historisk utveckling med att den var ett resultat av klasskampen. De

erikansk dragshowkultur». Johan och Jörgen träffades i slutet 1990-talet ute på en nattklubb i Göteborg. De fann varandra som komiker och började köpa mönster, kostymer och peruker. Snart bildades en liten lilla duon Tranzmission. Under den första showen, »Granada«, fick de premiär på Trä'gårn i Göte-

borg i april 2000. Ensemblen bestod vid det laget av ursprungsduon Johan och Jörgen, samt Matthias. Under hösten spelades showen på Venue, samt i Åre. Under WigStockholm-tävlingen som ingick i Stockholm Pride-firandet samma år visades delar av showen. Dessutom reste ensemblen till London och

New York för att showa med delar av »Granada« även där.

Året därpå började gruppen samarbeta med Krizz Dee Light i showen »Sextravaganza« som tog ut svängarna lite mer än den första showen. Showen turnerade runt i Sveriges städer och avslutade med ett uppträdande under WigStock-

feministiska patriarkatsteorier som utvecklades inom ramen för en sådan historiesyn bidrog snarare till att befästa könsskillnaderna. Det fanns inget utrymme för mellanting eller övergångsformer i ett sådant tänkande. Det kalla krigets epok präglades som kanske ingen annan av dikotomier mellan begrepp som höger/vänster, frihet/jämlikhet, öst/väst och den andra vågens feminism på 1970-talet befäste i allmänhet skillnaden kvinna/man.

Den marxistiska historiematerialismen utmanades i sin tur på 1980-talet av postmodern vetenskap som vände sig mot den Hegelska utvecklingstanken. Michel Foucault förde i stället fram en tanke om historiens diskontinuitet och utformade en genealogisk metod inspirerad av Nietzsche (Azár 1995). Nu bröt flera historikerstrider ut om hur man skulle tolka historien, och den nya historiesynen beskyldes för att leda till historierelativism vilket i sin förlängning kunde öppna vägen för förintelseförnekare. Vad de postmoderna historikerna i stället ville uppnå var att öka medvetandet om att ordet historia betyder två saker: dels allt som har hänt fram till nu och dels det som har skrivits om det förflutna. Om allt som har hänt fram till nu kan vi egentligen veta väldigt lite, och varje historiker är plågsamt medveten om att det hon eller han kan finna i arkiven är bara en liten bråkdel av allt skriftliga vittnesbörd om historien. Och alla skriftliga vittnesbörd är i sin tur bara en bråkdel av allt vad folk har tänkt, sagt och gjort. All historieskrivning är en tolkning av historien och varje generation skriver om världshistorien på nytt. Det som idag skrivs om imperialismens tidevarv har inte stora likheter med det som skrevs om samma sak på 1920-talet.

Så i stället för att bli misstänksam mot försök att skriva historia på nytt sätt bör man se det som att varje generation historiker ställer nya frågor till samma gamla historia. Genusfrågorna som började ställas till historien på 1970- och 1980-talet har berikat den allmänna historien. Och homofrågorna som började ställas på 1990-talet leder till en ny syn även på majoritetshistorien. Tänk bara på hur annorlunda vi bedömer Selma Lagerlöfs vänskap med Sofie Elkan och Valborg

holm. Under hösten var det planerat att samma show skulle spelas, med Matthias valde att lämna gruppen för Cunigunda, och den kvarstående trion (Johan, Jörgen och Krizz Dee Light) fick banta ner den till en kortare höstvariant. De showade vidare med denna uppsättning på Pustervik och nattklubben Park Lane un-

der hösten och vintern.

Under vintern reste trion till Åre och uppträdde där. Under 2002 ledde samarbetet mellan Krizz Dee Light och Tranzmission till projektet »MissionDeeLight«, som innebar ett uppstartande av en egen nattklubb på söndagarna, Queeny, samt en sommarturné med besök på natt-

klubben Park Lane samt under tivaler som Piteå dansar och ler i Stockholm Pride.

I slutet av sommaren började gruppen uppträda på nattklubben Gretas, som sedermera blev den hemmascenen.

2003 firade Gretas femårsjubileum och ville ha en speciell sl

Olander sen en ny generation historiker vågade börja använda L-ordet. Och tänk hur kunskaperna om människans levnad har berikats av att historikerna också börjat intressera sig för deras sexualitet. Nu är det dags att se hur transfrågorna kan berika historien och bidra till en ny förståelse av många fenomen som hittills varit tagna för givna.

Källförteckning

- Azár, Michel (1995): »Foucault (& Nietzsche): Historien, subjektet, makten« *Filosofisk tidskrift* vol. 16, nr. 1, 1995.
- Bagerius, Henric & Christine Ekholst (2007): »En olydig sodomit: Om Magnus Eriksson och det heteronormativa regentskapet«, *Scandia* vol. 73, nr. 2, 2007, s. 7–38.
- Berg, Martin (2008): *Självetts garderobiär: Självrelexiva genuslekar och queer socialpsykologi*, Lund 2008.
- Butler, Judith (2005): *Könet brinner!* Texter i urval av Tiina Rosenberg, Stockholm 2005.
- Chauncey, George (1997): *Gay New York: Gender, Urban Culture, and the Making of the Gay Male World, 1890–1940*, New York 1997.
- Dekker, Rudolf & Lotte van de Pol (1995): *Kvinnor i manskläder – en avvikande tradition: Europa 1500–1800*, Stockholm 1995.
- Edenheim, Sara (2005): *Begärets lagar: Moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*, Eslöv 2005.
- Feinberg, Leslie (1996): *Transgender Warriors: Making History from Joan of Arc to Dennis Rodman*, Boston 1996.
- Fur, Gunlög (2002): »Könsgränser och kulturgränser«, i Eva Borgström (red.), *Makalösa kvinnor: Könsöverskridare i myt och verklighet*, Stockholm 2002, s. 157–192.
- Gunneriusson, Håkan (2002): *Det historiska fältet: Svensk historievetenskap från 1920-tal till 1957*, Uppsala 2002.
- Herdt, Gil (red.) (1994): *Third Sex, Third Gender: Beyond Sexual Dimorphism in Culture and History*, New York 1994.

arbetet med Krizz Dee Light över och Tranzmission-duon Jo och Jörgen satte upp »Viva la «, med livesång, egna texter och edvånliga parodierna. Senare samma år sökte gruppen upp en manlig dansare (Da och deras inspiration började tas från väst. Den legendaris-

ka dragartisten Miss Understood kom från New York till Göteborg och Gretas för att uppträda med gruppen. Snart var den nya estetiken på plats.

Ett par veckor senare reste gruppen till Köpenhamn för att showa på Madame Arthurs. Nu utökades duon med ytterligare en medlem –

Magnus.

I juni året därpå var det premiär för showen »La Bimbo«, den första i raden på Gretas för Magnus del. »La Bimbo« spelades i över ett år på Gretas. Under hösten sattes en ny show ihop, lagom till invigningen av ett nytt våningplan på Gretas – »Catwalk«. 1 200 personer lär ha kom-

- Kennedy, Elizabeth Lapovsky & Madeline D. Davis (1993): *Boots of Leather, Slippers of Gold: The History of a Lesbian Community*, New York 1993.
- Kreutzmann, Jens (1997): *Fortällinger & akvareller*. Translated and edited by Kirsten Thisted. Nuuk 1997.
- Kulick, Don (1998): *Travesti: Sex, Gender and Culture Among Brazilian Transgendered Prostitutes*, Chicago 1998.
- (2005): »400 000 perversa svenskar« i Don Kulick (red.), *Queersverige*, Stockholm 2005, s. 72–108.
- Laskar, Pia (2005): *Ett bidrag till heterosexualitetens historia: Kön, sexualitet och njutningsnormer i sexhandböcker 1800–1920*, Stockholm 2005.
- Liliequist, Jonas (1995): »Staten och 'sodomiten': Tystnaden kring homoseuella handlingar i 1600-talets och 1700-talets Sverige«, *lambda nordica* 1:1–2 (1995), s. 9–31.
- (1999): »Från niding till sprätt: En studie i det svenska omanlighetsbegreppet från vikingatid till sent 1700-tal«, i Anne Marie Berggren (red.), *Manligt och omanligt i ett historiskt perspektiv*, Stockholm 1999, s. 73–94.
- (2002): »Kvinnor i manskläder och åtrå mellan kvinnor: Kulturella förväntningar och kvinnliga strategier i det tidigmoderna Sverige och Finland«, i Eva Borgström (red.), *Makalösa kvinnor: Könsöverskridare i myt och verklighet*, Stockholm 2002, 63–123.
- Lindholm, Margareta & Arne Nilsson (2002): *En annan stad: Kvinnligt och manligt homoliv 1950–1980*, Stockholm 2002.
- Lytard, Jean-François (1979): *La condition postmoderne: Rapport sur le savoir*, Paris 1979
- Löfström, Jan (1998): »A Premodern Legacy: The 'Easy' Criminalization of Homosexual Acts Between Women in the Finnish Penal Code of 1889.« *Journal of Homosexuality*, vol. 35, nr. 3/4, 1998, s. 53–79.
- Meyerowitz, Joan (2002): *How Sex Changed: A History of Transsexuality in the United States*, Cambridge, Mass. 2002.
- Mustola, Kati (2007): »Finland 1889-1999: A Turbulent Past« i Jens Rydström & Kati Mustola (red.), *Criminally Queer: Homosexuality and Criminal Law in Scandinavia 1842–1999*, Amsterdam 2007, s. 215–250.

mit för att se showen och invigningen. Den spelades sedermera i två års tid och var enligt gruppen själv, en »klassisk dragshow med alla elementen, mycket färgprakt, glamour, rapp humor & supersnabbt tempo«.

Våren 2005 på Gretas var det premiär för en »show som luktade kos-

kit, halm, lilla huset på Prärien och en och annan Can Can«. Showen hette »Maybe West«. Under sommarens Stockholm Pride-festival reste gruppen till huvudstaden och avslutade lördagens avslutningsgala med glimtar från deras tidigare shower. I september, väl tillbaka i Göteborg, var det premiär för en show

baserad på rymdäventyr, tecknade seriefigurer och ett par popikolor »Toys n' Dolls«.

Årgången 2006 bjöd på två shower. Under våren presenterade gruppen sina tolkningar av favoritsikalerna och deras karaktärer »Cabaret Highlight's«. Det var, er dem själva, en mindre komisk st

- Nilsson, Arne (1998): *Såna & riktiga karlar*, Göteborg 1998.
- Norrhem, Svante, Jens Rydström & Hanna Winkvist (2007): *Undantagsmänniskor: En svensk HBT-historia*, Stockholm 2007.
- Olovsson, Anna (2003): *Kungliga omstörtanden: En analys av drag, maskulinitet och subversivitet i »Dragkingdom of Sweden«*, Stockholm 2003.
- Rosenberg, Tiina (2000): *Byxbegär*, Stockholm 2000.
- (2003): *Queerfeministisk agenda*, Stockholm 2003.
- Rydström, Jens (2003): *Sinners and Citizens: Bestiality and Homosexuality in Sweden 1880–1950*, Chicago 2003.
- (2007a): »Piska och morot: HBT mellan stat och folkrörelse 1944–2007«, i Marika Hedin, Urban Lundberg, Jens Rydström och Mattias Tydén, *Staten som vän eller fiende? Individ och samhälle i svenskt 1900-tal*, Stockholm 2007.
- (2007b): »Att queera historien: Framväxten av ett nordiskt forskningsfält«, *Scandia* vol. 73 nr. 2, 2007, s. 86–112.
- (2007c): »Greenland and the Faroe Islands 1866–1988: Nordic Peripheries«, i Jens Rydström & Kati Mustola (red.), *Criminally queer: Homosexuality and criminal law in Scandinavia, 1842–1999*, Amsterdam 2007, s. 145–182.
- Söderström, Göran (1999): »Homosexuella i vardagslivet« i Göran Söderström, Fredrik Silverstolpe, Greger Eman, Dodo Parikas & Jens Rydström, *Sympatiens hemlighetsfulla makt: Stockholms homosexuella 1860–1960*, Stockholm 1999, s. 502–521.
- Thisted, Kirsten (1997): »Introduktion« i Jens Kreutzmann, *Fortællinger & akvareller*, Nuuk 1997, s. 7–49
- Valentine, David (2007): *Imagining Transgender: An Ethnography of a Category*, Durham 2007.
- Westerling, Kalle (2006): *La dolce vita: Trettio år med drag*, Stockholm 2006.
- Österberg, Eva (1997): »Förbjuden kärlek och förtigandets strategi: När Ulrika Eleonora gifte sig med Maria« i Eva Österberg (red.), *Jämmerdal och fröjdesal: Kvinnor i stormaktstidens Sverige*, Stockholm 1997.

en kostymshow än snabba t». Höstshowen bjöd på desto skratt i form av showen »Kära kärringar«. Gruppen återvände till det svenska materialet, enligt utsago till 99 procent. Med komik och gummiansikten på scen och ledordet »våga vara ful«, hade Tranzmission in »tanten

och den försupna förortskvinnan« på dragshowens scen.¹³

13. www.dragshow.se